

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LVII. ÉVF.

1925. JANUÁR — ÁPRILIS.

1. FÜZET.

KRIZA JÁNOS EMLÉKEZETE.

Kriza János, örök emlékü püspökünk halálának 50-dik évfordulója alkalmából a kolozsvári Unitárius Kollégium igazgatósága és ifjusága, valamint mindenik egyházközségünk f. évi március hó 26-án emlékünnepet rendezett és tartott, ami mindenütt igen szépen sikerült. Kolozsvárt Dr. Gál Kelemen igazgató tanár megnyitó beszédében a tudóst, a költőt, a papot, püspököt és hazafit mélyen megható színekkel méltatta. Beszéde egész terjedelmében megjelent az Ellenzék című politikai napilapban. Volt szavalat, ének és zene. Érdekessé tette az ünnepélyt különösen az, hogy azon két dédunokája is közreműködött. Az egyik Kriza János, VII-dik gimn. osztályos tanuló, aki az elhunyt püspök életét és munkásságát ismertette, több költeményét is dolgozatába befoglalva, felolvasta. A másik Kovács Margit, aki zongorajátékával szintén sok tapsot aratott. A szép ünnepélyen résztvett a református és róm. kath. főgimnázium VIII-dik osztályának küldöttsége is tanáraik vezetése alatt, valamint sok más vallásu tisztelője Krizának.

Nem sokan lehetnek ma, akik Krizát személyesen ismerték. Én azok közül való vagyok. Éppen azért nem mulasztatom el kegyeletesen megemlékezni róla itt a Keresztény Magvetőben is, amely folyóiratnak ő adta a nevet s ő volt annak egyik első szerkesztője is. Sok gondot adott e folyóirat megalapítása mindnyájunknak, akik munkások voltunk abban, hogy kis egyházunknak egy folyóiratot teremtsünk, amely tulajdonképpen csak egyházi beszédek közlését célozta, de már az első kötet Függelékében életrajzok, iskolai, oktatásügyi cikkek is jelentek meg, sőt ezekből hovatovább mind több, úgyhogy az egyházi beszédek szorultak háttérbe s azt hiszem méltán elmondhatom, hogy a Keresztény Magvető, melyből máig már LVI. kötet jelent meg, oly helyet foglal el a magyar irodalomban, amelyre büszkék lehetünk s örömmel tapasztaljuk, hogy más műveknek is forrásul szolgál.

De visszatérve az én személyes ismeretségemre Krizával, amint ezt az emlékünnepelet bezáró beszédemben is mondtam, én az iskolában tanítványa voltam Krizának s mint hit-tanártól tőle örököltem azt a vallásos érzést és Istenben való bizodalmat, mely azóta Vestalángként él keblemben s vezércsillagul szolgál nekem is munkásságomban, mint volt Krizának. Később mint segédlelkész s két évi távollétem után, amit a göttingai és berlini egyetemen töltöttem, Angliában ottani hitsorsosainkat is meglátogatva, amint hazajöttem, mint másodlelkész szintén vele és mellette szolgáltam kolozsvári egyház-községünket. Amikor pedig őt 1861-ben püspöknek választották, helyébe engem választottak meg kolozsvári lelkésznek. Kedvesen emlékszem most is rá, hogyha vagy egy jó egyházi beszédet mondtam, mily öröme telt neki benne, hányszor megdícsért, utasított, biztatott és bátorított, úgyszólván részben neki köszönöm a lelkészi pályá iránt fokozódó szeretetemet. De segítségemre volt Kriza nekem ezenkívül Kátém, Unitárius Kis Tükör s Unitárius Agenda című műveim kiadásában is, amennyiben azokat kinyomatás előtt vele közölve, ő megtette azokra észrevételeit s megjegyzéseit, amelyek mindig figyelemre méltók voltak s így nagy hasznát vettem.

Ime tehát bő alkalmam volt Krizát csakugyan megismerni s ha valaki azt kérdezné most tőlem, hogy mi tetté őt előttem oly nagyvá és tiszteletreméltóvá ; anélkül, hogy más érdemeiből, amelyek őt világszerint nagyvá és hírnevessé tették, amelyekért életírói megkoszorúzták, tudományosságából, költői tehetségéből a legkisebbet is levonni akarnék, azt felelném, hogy Krizát előttem a legnagyobbvá és legtiszteletreméltóbbá tette az ő nemes, jó szive, lelkének minden póriason felülemelkedettsége, tiszta, puritán jelleme. Nem hiszem, hogy valakit nemhogy tettel, de szóval is megbántott, megsértett volna s ha valaki őt megsértette, annak meg ne bocsátott volna. Nem hiszem, hogy mint lelkésznek hívei között lett volna egy is, aki őt ne szerette volna s mint püspök, a lelkészek közül egyet is megfeddett vagy megdorgált volna. Kriza nemcsak hirdette, de követte is az Úr Jézust mindenben.

Ami végre életsorsát és családi életét illeti, mert miután házasságommal feleségem útján rokonságban is voltam Krizával, tehát azt is jól ismertem, életsorsára nézve nem mondhatom, hogy valami fényes lett volna, hiszen mikor püspök is

lett, fizetése oly kevés volt, hogy abból ugyan el nem tartotta volna családját, ha munkásságával, különösen hírlapi tevékenységével valamit ahhoz szerezni nem tudott volna, de családi élete, ez már a szó teljes értelmében boldog volt, mert olyan felesége volt, aki vele a szívjóságban és lélekemességben versenyzett. Gyermekei is, 2 fiú és 1 leány, jók voltak. Csak egyik, a kisebbik fiú búsitotta meg, aki egy szerencsétlen esés közben szörnyet halt. Én temettem el, valamint — sajnos — Krizát is elég korán, mert még csak 64 éves volt 1875. március 26-án. Tüdőgyulladást kapott, de egyelőre senki sem gondolt még az ő halálára. Gyakran meglátogattam betegsége alatt is, de ő maga is bizalommal, sőt teljes reménnyel várta és hitte felgyógyulását. Álljon itt koporsója mellett mondott imámból a zárzó s ezzel le is zárom Krizáról való megemlékezésemet:

„Isten veled már felejtethetlen kedves püspökünk! Mint a mi Urunk és mesterünk, te is nagypénteken ajánltad lelkedet a mennyei Atya kezébe. Óh miért nem áll a te koporsódnál is az angyal, hirdetve nekünk a mennyei szózatot: *nincs itt, feltámadott!* De mit érünk? Hisz e koporsóba csak árnyékod szállott, a te szellemed sokkal nagyobb volt s hatalmasabb művekben nyilatkozott, minthogy abba bezárható lenne: *az eget és örökéleletet kér magának.*

Midőn, még nincs másfél éve, ismét e helyen állottam, szeretett fiad koporsójánál, zokogva kiáltál fel: *fiam, fiam, miért hagyád itt édes atyádat? Lám, mily rövid volt az elválás, talán csak az útát készítette meg neked oh drága halott: fiad; talán csak azért szállt el lelke előtted, hogy legyen ki ott is szeretettel fogadjon, minthogy poraitok is együtt fognak pihenni.*

Fogadd tőlem családod, testvéreid, barátaid, rokonaid és tisztelőid, fogadd a tanári testület és papság, a haza és irodalom, vallásunk és egyházunk mélyen és igazán érzett búcsuját. Én a közfájdalom és közrészvét által nyújtott méltó koszorút enszivem igaz könnyeivel megáztatva teszem le koporsódra.

Isten veled! Isten velünk!”

Ferencz József.

SZÁZ ESZTENDŐ AZ UNITÁRIZMUS MULTJÁBÓL.

II-ik közlemény.

Ha valaki azt kérdezné, mi hát az unitárizmus? Azzal a kérdéssel, felelnék: melyik unitárizmust akarja ismerni a kérdező, mert az unitárizmus egészen más volt a XVI-ik százban, mint a XVII-ikben és a XVIII-ikban ismét más, mint a XIX-ikben.

A XVI-ik kibontakozás abból a bizonytalanságból, amit a különböző nemzetek vezetői dogmatizáló kísérleteikkel szándékosan megteremtettek. Ha a vallást a kath. egyház, mint ura minden hitnek és minden cselekedetnek, elvette a közönségtől és magának tartotta fenn, a protestáns sem tudta vissza adni, mert a tantételek nem vallás, a templom gyakorlása és a nyilvános viták iránti érdeklődés még nem hitélet, hanem inkább szellemi toina.

Ezt a felfogást támogatja dr. Beardnek a reformációról írt nagyszabású könyve, melyből a magam igazolására idézem: „A reformatio az én felfogásom szerint eredetileg sem teológiai, sem egyházi, sem vallási mozgalom nem volt. Ez a fölkerekedett általános gondolkozás (intellect) egyikrésze volt, amely már a tizennegyedik században megkezdődött, s amelyet a klasszikusok tanulmányozása, a nyomtatás feltalálása, roppant gyorsasággal siettetett a tizenhatodikban.”

Hol kezdődik a hitélet és miben valósul meg? Mai felfogás szerint egészen egyébben, mint azt az egyházak általános története mutatja. Az egyháznak a mindent átölelő és kimerítő fogalma különösen a XIX-ik században a tényeknek nem felelt meg. Az egyház szervezetileg megmaradott, de a hitéletet nem tudta többé kezében tartani és táplálni. Az magából az örökké éltető és hevítő lélekből kezdett táplálkozni. Mindenből ami a lélekre hatott, mert az induktív hatások voltak az igazi lelki életnek fölébresztői és így a deduktív gondolat elméletté gyarapodása már nem kereste, sőt kerülte, az egyházi körleteket, a papi felfogást és magyarázatot, s kezdette